

ISLAMSKA TEOLOGIJA I OBRAZOVANJE IMAMA U SKANDINAVIJI

Safet BEKTOVIĆ

UDK 28:37.01(48)

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v20i78.1717>

SAŽETAK: Jedno od ključnih pitanja vezanih za institucionalizaciju islama u Evropi jeste uspostavljanje islamskih teoloških studija i obrazovanje imama. Postoje različite inicijative i mogući modeli za rješavanje ovog izazova. Tretirajući neke od najznačajnijih inicijativa i modela koji su karakteristični za pojedine evropske zemlje, ovaj članak posvećuje posebnu pažnju skandinavskom iskustvu i perspektivama u odnosu na etabliranje islamskih studija i formalizovanje obrazovanja za imame.

Ključne riječi: Islam u sekularnom društvu, univerzitetska teologija, dušebrižništvo, vjerski lideri, imami u državnim institucijama

Opšti politički kontekst u Evropi

Početak 1990-ih godina zapadnoevropske zemlje suočile su se s izazovom integracije muslimanskih doseljenika i izbjeglica. Bez obzira na to što su muslimanski doseljenici, u nekim od tih zemalja (Britanija, Njemačka, Austrija, Francuska, Švedska...) već živjeli nekoliko decenija, tek onda kada je njihov broj znatno porastao, zbog naglog priliva ratnih izbjeglica s Bliskog istoka, Balkana i iz Azije,¹ i kada je islam postao primjetan u javnom prostoru, pitanje integracije došlo je na dnevni red. Prema danskom historičaru religija i istraživaču islama Jørgenu B. Simonsenu, sredinom 1990-ih dolazi do promjene paradigme od tzv. defanzivnog islama

karakterističnog za prvu generaciju doseljenika – gestarbejdera u tzv. ofanzivni islam koji traži svoje mjesto u društvu (Simonsen, 2001:178).

Stasavanjem druge generacije doseljenika, koja nije okrenuta zemlji porijekla već zemlji boravka (u kojoj su rođeni, školovani i kojoj vide svoju budućnost kao punopravni državljani), javlja se potreba za potpunim regulisanjem statusa islama – pravno, politički i kulturološki. Za razliku od svojih roditelja, kojima je ekonomski interes i čuvanje identiteta kroz održavanje veza s matičnom zemljom bio glavni prioritet, mlađe generacija uključuje se u politički i javni život i aktivno učestvuju u rješavanje problema muslimana na nacionalnom nivou. Oni postaju zagovornici vjerske i etničke ravnopravnosti i nosioci jedne

nove artikulacije interesa muslimana. U tom kontekstu postavljaju se pitanja izgradnje džamija i mezarja, prakticiranja islama na radnom mjestu, predstavljanja islama u školskom sistemu, u medijima, itd.

S druge strane, kod domicilnog većinskog stanovništva, raste zabrinutost, a u posljednjim decenijama i nepovjerenje prema muslimanima i kada su u pitanju suživot i zajednička budućnost. Stalno debate o tome da li je islam kompatibilan sa sekularnim društvom i u kojoj mjeri je moguća integracija islamske kulture i morala s modernim evropskim načinom življenja, doprinosi postepenoj polarizaciji društva, na one koji su za i protiv multikulturalizma. Taj negativni trend biva dodatno ubrzan pojavom islamskog ekstremizma i terorističkim napadima (New York 2001, Madrid, 2004, London 2005...), s jedne strane, kao i ratnim pohodima Zapadne alijanse u Afganistanu i Iraku te islamofobijom, s druge strane. Pomalo

¹ Rat između Iraka i Irana (1980-1988), ruska invazija na Afganistan (1979-1989), izraelska invazija i građanski rat u Libanu (1982), građanski rat u Alžiru (1982

i 1886), ratovi u bivšoj Jugoslaviji (1991-1995), samo su neki od konflikata koji su rezultirali masovnim prilivom muslimanskih izbjeglica u Zapadnu Evropu.

zaboravljena Huntingtonova teza iz 1993, o sukobu civilizacija, postaje ponovo aktuelnom, a pitanje islama na Zapadu postaje političko-sigurnosni prioritet. U nekim evropskim zemljama (Holandija, Danska, Austrija) dolazi do jačanja desničarskih političkih partija koje svoj program grade na anti-imigracijskoj politici i prikrivenim antiislamskim stavovima. Istovremeno, Evropska unija, kroz svoje komisije i projekte, iskazuje poseban interes za migracije i status islama u Evropi, uključujući i pitanje muslimanskog liderstva².

Ovo je kontekst u kojem se otvara i rješava pitanje institucionalizacije islama u evropskim zemljama. Razgovori, a vrlo često i žustre debate, s iznošenjem oprečnih argumenata o ulozi i funkciji imama, traju neprekidno već više od dvije decenije. S tim u vezi, glavna tema za političare, javne ličnosti, muslimanske predstavnike i ostale učesnike debate jeste obrazovanje imama i njihovo institucionalno djelovanje. I dalje su podijeljena mišljenja o tome trebaju li imami imati političku ulogu, moraju li imati domaće obrazovanje i u kojoj mjeri mogu / trebaju funkcionirati kao muslimanski lideri i autoriteti³.

Polazišta i modeli

Iako se opći politički kontekst, ključna pitanja i interesi o pitanju institucionalizacije islama, poklapaju u većini evropskih zemalja, pristupi tom pitanju sasvim su različiti. Postoji dosta studija koje se iscrpno bave ovom problematikom (Aslan/Windisch, Berglund, Hashas, Rüter, Vinding) i koje prikazuju različite modele rješavanja problema, sve u zavisnosti od pravnog ustrojstva i obrazovnog sistema u pojedinim zemljama, te od ključnih faktora koji određuju političke procese i integraciju.

Berglund razlikuje četiri karakteristična evropska modela religijskog obrazovanja koji se naslanjaju na tradiciju odnosa države prema crkvi/vjerskim zajednicama: 1) Saradnja između države i vjerskih zajednica (Njemačka, Austrija, Španija...), 2) Paralelno egzistiranje državnog / sekularnog i konfesionalnog obrazovanja (Holandija, Finska), 3) Model državne religije i funkcionalnog jedinstva sekularnog i konfesionalnog (V. Britanija, Skandinavske zemlje...) i 4) Model potpune odvojenosti države od crkve (Berglund, 8). Prema Berglunu, status islama kao manjinske

religije i uspostavljanje islamskog, odnosno obrazovanja za imame, treba biti regulisan po istom modelu koji već postoji u odnosu na status crkve i priznatih vjerskih zajednica⁴.

Po Jørgenu Nielsenu, ključno pitanje jeste odnos države prema vjerskom obrazovanju i finansijska podrška vjerskim zajednicama. U tom smislu on razlikuje sljedeće modele: državna isključivost (potpuna razdvojenost države od vjerskih zajednica i odsustvo bilo kakve ekonomske pomoći države (Francuska); podrška države ne-konfesionalnom vjerskom obrazovanju (država finansira vjersko obrazovanje unutar postojećeg školskog sistema, kao što je to slučaj u Velikoj Britaniji, Danskoj, Norveškoj); država podržava konfesionalno obrazovanje (iako je neutralna, država finansira vjersko obrazovanje unutar crkve i vjerskih zajednica, kao što je slučaj u Austriji i Holandiji); država preuzima potpunu ekonomsku i administrativnu odgovornost za vjersko obrazovanje unutar (državne) crkve, kao što je slučaj s nekim protestantskim zemljama, naprimjer u Danskoj, i u nekim pravoslavnim zemljama, poput Rusije i Grčke (Nielsen, 93-97)⁵.

² Institut za strateški dijalog (ISD-Institute for Strategic Dialogue), uz finansijsku podršku Komisija za migracije i unutarnje poslove (Migration and Home Affairs – European Commission) pri Evropskoj Uniji, objavio je (2010) izvještaj "Education and Training of Islamic Faith Leaders in Europe: A Comparative Evaluation of Approaches in France and Germany", u kojem se, između ostalog, tretira uloga muslimanskog liderstva u Evropi u smislu bolje integracije i prevencije radikalizma (Hashas, 2018:86).

³ Većina političara slaže se u tome da imami moraju imati visoko obrazovanje i adekvatno poznavanje jezika da bi učestvovali u javnom životu. Mnogi su protiv "uvoza" imama sa strane, a koji su stekli obrazovanje u islamskom svijetu, i preferiraju obrazovanje s domaćih, evropskih univerziteta. Neki smatraju da uloga imama treba biti vezana za džamiju i vjerske aktivnosti, dok drugi očekuju da imami, kao lideri od autoriteta, učestvuju u javnom životu i saradujući s političarima daju pozitivan doprinos

integraciji. Dok jedni tvrde da imami ne mogu biti stvarni predstavnici, a još manje lideri muslimana, drugi smatraju imame autentičnim predstavnicima i nezaobilaznim sagovornicima u procesu institucionalizacije islama.

⁴ Treba istaći da je praktična realizacija ovog principa uslovljena religijskom jednakošću odnosno pravnom regulativom po kojoj su vjerske zajednice izjednačene u odnosu na državu, a što u konkretnom slučaju podrazumijeva priznavanje islama na nivou države. To, međutim, nije slučaj u većini zapadnoevropskih zemalja (s izuzetkom Austrija i Belgije) koje zakonom garantuju vjerske slobode ali ne i jednakost. Stoga je realnije očekivati da će se status islama i imama rješavati po nekim novim modelima, u zavisnosti od konkretne situacije, a koji bi išli za tim da dovedu crkve i vjerske zajednice u ravnopravniji položaj. Slučaj Danske po ovom pitanju je karakterističan. Ustav države iz 1848. godine favorizuje Dansku narodnu crkvu kao državnu (i preuzima potpuno finansiranje svih njenih

aktivnosti), dok je status drugih crkava i vjerskih zajednica regulisan podzakonskim aktima i ne može biti izjednačen za Narodnom crkvom. Priznavanje novih crkava i vjerskih zajednica, kao i ekonomska podrška, ostvaruju se unutar i preko nadležnih ministarstva. Ranije je to bilo Ministarstvo Crkve, kasnije Ministarstvo Pravde a sada Ministarstva za Integracije (Bektović, 2012, 242).

⁵ Zbog kompleksnosti situacije i interesa države da se status islama, kao druge po veličini manjinske religije, što prije riješi, realno je očekivati političku pragmatičnost o tom pitanju. U tom smislu Akgönül ističe primjer Francuske, koja uprkos tvrdokornom sekularizmu, ipak otvara mogućnost državnog sponzoriranja islamskog obrazovanja. Već je 2004. godine Sarkozy inicirao politiku tzv. laïcité activa kao način da država svojim uticajem na oblikovanje francuskog identiteta posebnu ulogu posveti islamskoj antiradikalizaciji i promovisanju "francuskog islama", a kroz podršku obrazovanju imama (Akgönül, 184).

Kada se raznolikosti ovih modela doda činjenica da muslimani u Evropi nisu homogena grupa, već da dolaze iz različitih zemalja, koje imaju različite tradicije vjerskog obrazovanja, da pripadaju različitim teološkim pravcima i školama i da imaju različito viđene funkcije imama, može se pretpostaviti složenost izazova institucionalizacije islama pred kojim se nalaze evropska društva i muslimanske zajednice.

Kako ističe Mohammed Hashas, rješavanje ovog izazova mora biti bazirano ne samo na razumijevanju i saradnji već i na kompromisima. S jedne strane, muslimanske zajednice / grupe moraju naći kompromis i zajednički interes u pitanju islamskog obrazovanja i funkcije imama, a, s druge strane, mora se tražiti kompromis između zvanične politike i interesa muslimana. Funkcija imama uvijek je odražavala interes i tradiciju muslimana, ali je istovremeno bila određena i politikom države (Hashas, 95-97).

Skandinavske inicijative

Prva ozbiljna skandinavska inicijativa za uspostavljanje "domaćeg" islamskog teološkoga obrazovanja dogodila se u Danskoj 2005. godine. Ono što je karakteristično za ovu, ali i za većinu kasnijih inicijativa u Skandinaviji, jeste to da je inicijator bio univerzitet / akademska zajednica, a ne politika ili neka politička direktiva (kao naprimjer u Njemačkoj) ili muslimanska zajednica (kao naprimjer u Velikoj Britaniji). Tada je grupa profesora i istraživača s Univerziteta u Kopenhagenu, koju je predvodio profesor Hans Raun Iversen (profesor praktične teologije s Teološkog fakulteta) u svojstvu vođe projekta "Religija u 21. vijeku – istraživački prioritet Univerziteta

u Kopenhagenu", organizovala međunarodnu konferenciju o evropskim iskustvima s islamskom teologijom i obrazovanjem imama. Na konferenciju su pozvati predstavnici Austrije, Njemačke i Bosne i Hercegovine (sa zapaženim izlaganjem učešće je uzeo dr. Nedžad Grabus), danski političari i eksperti za islam te predstavnici muslimana. Kao dio stručne pripreme za konferenciju, Birgitte S. Johansen – saradnica na spomenutom projektu – sačinila je izvještaj "Obrazovanje imama u Evropi – izazovi i perspektive" (Imamuddannelse i Europa-udfordringer og perspektiver)⁶.

Rezultat konferencije bio je prilično iznenađujući. Inicijativna grupa s univerziteta ostala je bez podrške. Politički i muslimanski predstavnici (koji u tom momentu nisu imali nikakvu saradnju) složili su se – iz sasvim različitih motiva i interesa – da nije vrijeme za pokretanje islamskog teološkog obrazovanja. Prvi su smatrali da je to interno pitanje muslimana u koje država ne treba da se miješa, a drugima je bilo neprihvatljivo da se imami obrazuju unutar sekularnog univerziteta koji je pod kontrolom države (Johansen, 2006:6-9).

Ipak, dvije godine poslije (2007) Univerzitet u Kopenhagenu otvorio je Centar za evropsku islamsku misao (Center for europæisk islamisk tænkning), koji doduše nije imao ambiciju da pokrene teološke studije islama, a još manje da obrazuje imame, već da razvije multidisciplinarne studije o islamu i muslimanima u Evropi, kao potrebu da se jedan od gorućih socijalno-političkih izazova (kako se često govorilo nakon kriza karikatura 2005) naučno-istraživački pokrije, a s ciljem realnijeg sagledavanja problema i njegovog mogućeg rješavanja⁷.

Malo drugačija situacija bila je u Norveškoj, kada je 2007. godine,

Oddbjørn Leirvik, profesor interreligijskih studija s teološkog fakulteta u Oslu, u saradnji s predstavnicima muslimana, inicirao osnivanje centra za islamske studije koji bi mogao služiti obrazovanju imama. Zbog unutarnjih nesuglasica o samom konceptu islamskih studija, konkurencije između pojedinih fakulteta, nedovoljne političke podrške, ali i neusaglašenog stava muslimanskih predstavnika, taj projekt je propao (Leirvik, 2009).

Umjesto toga, Teološki fakultet u Oslu iste je godine pokrenuo serijal kurseva "Biti vjerski lider u norveškom društvu" (Å være religiøs leder i det norskesamfunnet) za vjerske lidere (imame i svećenike prije svega) koji dolaze iz doseljeničkih zajednica. Ovaj program, koji u kontinuitetu traje već dvanaest godina, a kojeg vode već spomenuti profesor Leirvik s kolegicom Annom Hege Grung, već je dao izuzetne rezultate. Interes za pohađanje kurseva bio je zadovoljavajući (većinu polaznika čine po pravilu imami iz različitih etničkih zajednica), a političari su uvidjeli značaj ovakvog projekta i počeli ga ozbiljnije podržavati. Kursevi tretiraju tematske oblasti kao sto su religija i sekularno društvo, međureligijski dijalog, norveški pravni i politički sistem, izazovi pluralizma, uloga vjerskih lidera itd. Polaznicima kursa koje završe program (u obimu od deset studijskih poena) s položenim završnim ispitom dobijaju diplomu o stručnoj kvalifikaciji za vjerske liderske poslove (<https://www.tf.uio.no/studier/evu/kurs/2015/relleder/english/index.html>).

Također, 2011. godine Fakultet je pokrenuo studijski program "Religija i društvo" (master nivo) koji je postepeno uključivao islamske predmete – teologiju, filozofiju, socijalnu etiku i sufizam, a od 2018. godine i

⁶ Potpisnik ovih redova bio je član inicijalne grupe, istraživač u okviru spomenutog projekta i saradnik gospođe Johansen, koja je godinu dana poslije (2006) objavila drugi izvještaj – "Islam na evropskim univerzitetima" (Islam at the European Universities) koji detaljno tretira studije

islama na evropskim univerzitetima.
⁷ Centar u kojem je pod rukovodstvom poznatog danskog profesora islamskih studija Jørgena Nielsena radilo 6-8 istraživača funkcionisao je do 2012. godine, kada je ugašen zbog prestrukturiranja i restrikcija na Univerzitetu u

Kopenhagenu a koje su pogodile pojedinačne odjele za koje se smatralo da nisu naučno-istraživački prioritet. Teološki fakultet ipak je dobio mogućnost da u nastavno-istraživačkom odjelu zadrži jednog profesora islamskih nauka, specijalizovanog za studije Kur'ana.

studije Kur'ana i hadisa⁸. Interesantno je napomenuti da je ovaj program već postao najpopularniji na Teološkom fakultetu s godišnjim upisom do pedeset studenata, pri čemu studenti s muslimanskim backgroundom čine približno jednu trećinu.

Proces postepenog otvaranja univerziteta, prije svega teoloških fakulteta, za uspostavljanjem studija islamske teologije, dodatno su motivisali političare i muslimanske predstavnike na području Skandinavije da se uključe u javnu raspravu o ulozi i značaju takvih studija, posebno kada je u pitanju obrazovanje imama. Interesantno je napomenuti da značajnu ulogu u razgovorima i inicijativama za uspostavu studija islamske teologije imaju islamsko-kršćanski dijaloški centri i organizacije koji snažno zagovaraju ravnopravnost religija u pitanju obrazovanja i institucionalnog rješavanja problema muslimana⁹.

Politička prizma i dalje je ostala vezana za integraciju i pozitivnu ulogu koju bi imami u njoj mogli imati, dok su muslimani prvenstveno fokusirani na sadržaj studija islama i predavače, te njihov kredibilitet u odnosu na islamsku tradiciju i pitanje islamskog autoriteta. Predstavnici teoloških fakulteta ističu neophodnost studiranja islama iznutra, po istom principu kako funkcionišu studije kršćanske teologije, a koje bi tretiralo normativi islam, sveti tekst i tradiciju na drugačiji način u odnosu na postojeće orijentalne, bliskistočne i druge etablirane studije. U tom smislu uspostavljena je i međuuniverzitetska saradnja između Danske, Švedske i Norveške¹⁰.

Krajem 2012. godine, u Švedskoj, na univerzitetu u Uppsali, pokrenut je studijski program iz islamske teologije, filozofije i pravnih nauka, na čelu s profesorom Mohammadom Fazlhashemijem, a na bazi podrške akademske zajednice i švedskih političkih struktura. Ovaj program imao je za cilj ponuditi osnovne studije (bachelor-novo) islama za sve zainteresirane, ali bez ambicije da to bude studij za obrazovanje imama (Jonson, 2013).

S druge strane, Teološki fakultet Univerziteta u Kopenhagenu pokrenuo je 2016. godine master program pod nazivom "Islamska teologija i praksa" (Islamisk teologi og praksisformer) s ciljem da se ponudi studij islama koji bi koristio postojećim i potencijalnim imamima, kao i ostalim zainteresiranim, među kojima su prije svega kršćanski teolozi. Predmeti koju su zastupljeni u ovom programu su: Dušebrižništvo u islamu (o imamima u bolnicama, zatvorima i drugim institucijama), Studije Kur'ana, Propovijedanje u islamu, Islam i imami u Evropi, Odnos islama prema drugim religijama, Spiritualnost u islamu (https://teol.ku.dk/uddannelser/master_som_fleksibelt_forloeb/).

Konačno, Teološki fakultet u Oslu dobio je 2018. značajna sredstva od vlade za uspostavljanje studija za obrazovanje vjerskih lidera (master program u trajanju od dvije godine), koji će biti nastavak postojećeg programa za doškolovavanje vjerskih lidera u proširenom izdanju. Ono što je specifikum ovog programa, koji je najavljen kao "oficijelno norveško

obrazovanje vjerskih lidera", jeste činjenica da dobar dio predmeta (o norveškom društvu, dijalogu, religijskoj etici), studenti raznih religija i orijentacija pohađaju zajednički, da bi potom dobili mogućnost specijalizacije u smjeru dušebrižništva ili islamske teologije. Ovaj program, koji se po svom sadržaju odnosi na razvijanje kompetencija liderstva, etike i komunikacijske prakse, upisuju studente koji osim bachelor studija imaju i relevantnu praksu u nekoj vjerskoj ili nekoj drugoj organizaciji / instituciji od najmanje dvije godine. Kao takav, on je prilagođen imamima, odnosno svećenicima, koji već rade u svojim zajednicama ili drugim kategorijama koje žele master iz vjerskog liderstva, islamske teologije ili dušebrižništva (<https://www.uio.no/studier/program/les-master/index.html>).

Islamska teologija i parcijalno obrazovanje imama

Postojeći studijski programi islama u Skandinaviji podjednako se fokusiraju na teološke studije i na predmete koji se tiču društvenog uređenja i međureligijskog dijaloga. Za razliku od nekih islamskih koledža i centara za islam u Velikoj Britaniji, koji su utemeljeni od muslimana i koji nude kompletno obrazovanje za imame, i za razliku od njemačkih centara za islam koji unutar državnih univerziteta nude kompletno obrazovanje za vjeroučitelje, skandinavski model može se okarakterisati kao parcijalni program za obrazovanje imama koji se

⁸ Autor ovih redova predavač je na predmetima Islamska teologija i filozofija, Socijalna etika islama, Sufizam u komparativnoj perspektivi i islamska estetika, dok je za studije Kur'ana, Hadisa i Sire odgovorna profesorica Nora Egen koja je dobila poziciju lektora na fakultetu 2018. godine.

⁹ U Danskoj su posebno bili aktivni Islamsko-kršćanski Studijski Centar u Kopenhagenu koji je imao stalnu saradnju s Teološkim fakultetom i koji je periodično organizovao kurseve o islamu uz učešće eminentnih muslimanskih predavača, i

Kršćansko-muslimanski forum (koji na nacionalnom nivou okuplja kršćanske i muslimanske lidere) a koji je nakon krize s karikaturama 2005-2006. potencirao neophodnost institucionalizovanja islama i dijaloga između dvije najveće religije u Danskoj iskazujući podršku Danske crkve za rješavanje problema muslimana. Forum je publikovao i jedno istraživanje o teološkom obrazovanju u Danskoj (<https://ikstudiecenter.dk/>, Mogensen, 2012) koje tretira zajedničke izazove kršćanskog i islamskog obrazovanja.

¹⁰ Zbog zajedničkog interesa, kako akademskog tako i političkog, kao i usljed sličnosti u obrazovnom sistemu, univerziteti u Kopenhagenu, Oslu i Uppsali uspostavili su saradnju u pitanju teoloških studija islama. Tim povodom, u posljednjih desetak godina održan je niz zajedničkih seminara, pokrenuto više istraživačkih projekata i izdato nekoliko publikacija. Jedno od pitanja koje je više puta razmatrano jeste moguće uspostavljanje zajedničkog dansko-norveško-švedskog programa islamskih studija.

ograničava na akademsko, nekonfesionalno obrazovanje. Što se tiče konfesionalnog i praktičnog dijela, on je prepušten islamskim zajednicama i muslimanskim grupacijama da ga organiziraju i provedu u skladu sa svojom tradicijom¹¹. Drugim riječima, studenti su upućeni na to da kombinuju akademske teološke studije sa skandinavskih univerziteta s vjerskim obrazovanjem na nekom od islamskih fakulteta. Ovo se podudara s tradicijom obrazovanja kršćanskih svećenika koji nakon završenih studija teologije moraju pohađati praktični, tzv. pastoralni seminar i obaviti praksu da bi mogli biti svećenici. U protivnom, ostaju samo teolozi koji imaju akademsko znanje o kršćanstvu ali nisu osposobljeni da vrše funkciju svećenika.

Ovaj model ima također veze sa samim konceptom teologije kao akademske discipline, koju profesor Leirvik definiše kao "univerzitetsku teologiju". Suština tog koncepta ogleda se u tročlanoj strukturi teoloških studija u odnosu na njihovu

utemeljenost i relevantnost. Prvo, teološke studije moraju biti naučno utemeljene i akademski relevantne. Drugo, one moraju služiti interesima društva u cjelini. I treće, teološke studije moraju biti relevantne za crkvu, odnosno vjersku zajednicu, time što izražavaju njene potrebe. Iz tog razloga, ovaj treći aspekt, koji se tiče konfesionalno-praktičnog dijela studija, po prirodi stvari pripada crkvi odnosno vjerskoj zajednici (Leirvik, 2016).

Uspješno funkcionisanje ovog modela pretpostavlja saradnju vjerskih zajednica s univerzitetom, ali i zajednički stav prema općem interesu društva, koji između ostalog obuhvata integraciju i interreligijski dijalog. Kako će se islamske zajednice u skandinavskim zemljama postaviti prema ovom pitanju

¹¹ Jedna je od mogućnosti da se kombinuje medresa sa spomenutim studijima islama ili da kandidati samostalno, odnosno uz podršku svoje islamske zajednice, nadomjeste obrazovanje stečeno na nekom

i kakve su šanse za uspostavljanje jednog općeprihvaćenog modela, koji bi zadovoljavao potrebe i interese različitih strana, zavisi prije svega od stepena saglasnosti o ulozi i funkciji imama. Dosadašnja iskustva i postojeći oblici saradnje daju nadu da će taj cilj biti ostvaren u bliskoj budućnosti.

Već postoji visoki stepen saglasnosti o pitanjima angažiranja imama u državnim institucijama, kao što su bolnice, vojska, zatvori. Država pokazuje interes da paralelno s kršćanskim svećenicima uključi i imame u sistem dušebrižništva i spiritualnog savjetovanja; imami vide šansu za siguran posao i mogućnost da pomažu drugima i daju doprinos široj zajednici, a univerzitet obezbjeđuje sigurno regrutovanje studenata za studentski profil koji postaje sve više relevantan.

skandinavskom univerzitetu s odgovarajućim islamskim obrazovanjem na nekom islamskom teološkom fakultetu. U Norveškoj već ima nekoliko aktivnih imama koji su iskoristili tu mogućnost.

Literatura

- Akgônül, Samim (2012). "The Debate on Imams and Imam Training in France", in *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe*, eds. Ednan Aslan/Zsofia Windisch, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH.
- Bektovic, Safet (2012). "Interreligious Relations" in *Islam in Denmark. The challenge of diversity*, Ed by Nielsen Jørgen, Lanham, Lexington Books.
- Ednan, Aslan (2012). "Training of Imams and Teachers in Europe", in *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe*, eds. Ednan Aslan/Zsofia Windisch, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH.
- Berglund, Jenny (2015). *Publicly Funded Islamic Education in Europe and Unated States*, Center for Middle East Policy, Washington, The Brookings Institution.
- Hashas, Mohammed, Jaap, Jan Jaap de Ruiter and Valdemar, Niels Vinding Eds. (2018.) *Imams in Western Europe. Developments, Transformations, and Institutional Challenges*, Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Johansen, S. Birgitte (2005). Imamuddannelse i Europa-udfordringer og perspektiver, Report I, University of Copenhagen.
- Johansen, S. Birgitte (2006). *Islam at the European Universities, Report II*, Copenhagen, University of Copenhagen.
- Jonson, Ulf (2013). "Islamisk teologi vid Uppsala universitet" i *Signum*, nr. 3. Uppsala.
- Leirvik, Oddbjørn (2009). "Islam and education in Norway", in Ednan Aslan (red.): *Islamische Erziehung in Europa/Islamic and education in Europe*. Wien: Böhlau Verlag, pp. 301-324.
- Leirvik, Oddbjørn (2016). "Islamic University Theology" in *Studia Theologica*, Nr. 2, Taylor & Francis, pp. 127-144.
- Mogensen, Mogens (2012). *Teologisk uddannelse i islam i Danmark*, Rapport, Kristen-Muslimsk Samtaleforum (https://religionsmoede.dk/_Resources/Persistent/8/1/9/5/819567c94fda6faa0cc4418f0adecae83713056b/KMS_rapport_2012.pdf).
- Nielsen, S. Jørgen (2012). "Reflections on the Role and Training of Imams and Islamic Teachers for Europe", in *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe*, eds. Ednan Aslan/Zsofia Windisch, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH.
- Simonsen, Bæk Jørgen (2001). *Det retfærdige samfund: Om islam, muslimmer og etik*, København, Samleren.

الموجز

أصول الدين الإسلامي وتعليم الأئمة في اسكندنافيا

صافيت بيكتوفيتش

يعتبر إنشاء دراسات أصول الدين الإسلامي وتعليم الأئمة، من المسائل الرئيسية المتعلقة بمأسسة الإسلام في أوروبا. توجد مبادرات مختلفة وأنماط ممكنة لمواجهة هذا التحدي. يتناول هذا البحث عددا من أهم المبادرات والأنماط المميزة في بعض الدول الأوروبية، ويركز البحث على التجربة والتوقعات المستقبلية الاسكندنافية المتعلقة بإنشاء الدراسات الإسلامية ووضع الأطر الشكلية المحددة لتعليم الأئمة.

الكلمات الرئيسية: الإسلام في المجتمع العلماني، أصول الدين في الجامعات، الرعاية الروحية، الزعماء الدينيين، الأئمة في المؤسسات الحكومية.

Summary

ISLAMIC THEOLOGY AND EDUCATIONAL TRAINING FOR IMAMS IN SCANDINAVIA

Safet Bektovic

One of the key issues relating to institutionalisation of Islam in Europe is establishing of Islamic theological studies institutions and education of imams. There are different initiatives and perspective models developed for meeting this particular challenge. Analysing most significant initiatives and models characteristic for some European countries, this article places a special focus upon Scandinavian experience in this regard and upon perspectives regarding the establishment of Islamic studies that will provide a formal education for imams.

Key words: Islam in a secular society, theology at universities, sole-caring, religious leaders, imams within state institutions